

УДК 811.161.2'243'342-26:378.016

**ХУДОЖНІ ТВОРИ ЯК НАВЧАЛЬНІ ТЕКСТИ ДЛЯ ЧИТАННЯ НА
ЗАНЯТТЯХ ІЗ ЧУЖОЗЕМЦЯМИ ТА СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ НАВЧАННЯ
ЧИТАННЯ ЯК ВИДУ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
(на матеріалі новели „ДИТИНСТВО” з роману Юрія Яновського
„ВЕРШНИКИ”)**

Ірина Процик

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1/233, 79001 Львів, Україна
тел.: (032) 239 43 55*

Запропоновано систему вправ для навчання читання як виду мовленнєвої діяльності на заняттях із чужоземцями, розроблену на основі уривка новели „Дитинство” з роману Юрія Яновського „Вершники”.

Ключові слова: методика викладання української мови як чужої, читання як вид мовленнєвої діяльності, дотекстові, притекстові та післятекстові вправи.

Методика викладання мови як чужої визначає читання не лише як засіб, але і як мету навчання. Читання в методиці викладання чужих мов розглядають як „процес розуміння написаного або друкованого тексту з метою отримання інформації та емоційного задоволення на основі нових ідей, думок, вражень, емоцій” [4: 65].

Важливу роль у навчанні мови як чужої відіграють художні тексти, які є багатим джерелом змістової та країнознавчої інформації, а також впливають на почуття, емоції людини, формують її естетичний смак.

Специфіка художніх текстів полягає в тому, що вони мають два інформативні плани: зовнішній і внутрішній. Зовнішній інформативний план охоплює події, картини і сцени дійсності, розповіді, вчинки персонажів, різноманітні описи, тобто фактичне наповнення тексту. Внутрішній план – це сукупність елементів ідейного наповнення тексту – певні аспекти характеристики персонажів, виявлення основної думки твору чи окремих його розділів, мотивація поведінки персонажів. Розмежування цих двох планів має важливе значення для глибокого розуміння прочитаного тексту [2: 29–30].

Ефективність процесу читання та його кінцевий результат визначаються методично обґрунтованою й практично доцільною системою вправ. Усі завдання для роботи з текстом поділяють на дотекстові (передтекстові), притекстові та післятекстові.

Дотекстові вправи необхідні для уникнення труднощів розуміння змісту тексту і готують чужоземців до самостійного читання. У таких вправах подають відомості про особистість автора, час, коли був написаний твір, історичну епоху, відображену в творі. Ці відомості можна супроводжувати запитаннями.

Праця над текстом починається із завдань, що знайомлять чужоземців з особистістю автора (окремими фактами з життя, тематикою й проблематикою творів,

особливістю його творчості). Дотекстові завдання покращують розуміння країнознавчих понять через коментування. Це допомагає чужинцям звертати увагу на лінгвокраїнознавчі об'єкти, виділяти їх у тексті.

Притекстові (власне текстові) завдання супроводжують процес читання, вказують на комунікативний намір.

Післятекстові завдання присвячені перевірці того, як чужоземці зрозуміли зміст прочитаного, як можуть оцінити текст, а також вони зосереджені на роботі з лексичним і граматичним матеріалом.

У методиці викладання мови як чужої виокремлюють чотири рівні перевірки розуміння тексту:

1) про що йде мова в тексті;
2) розуміння змісту твору (сміслові зв'язки між основними планами розкриття думки);

3) проникнення в суть тексту – осмислення не лише того, про що розповідається в тексті, але й якими засобами це досягається;

4) розуміння основного смислу тексту, його головної думки [3: 50].

Для перевірки перших двох рівнів розуміння тексту з'ясовують, наскільки зрозумілою є тематика, проблематика, фабульно-сюжетна побудова тексту. Для цього доречними є:

- короткі відповіді (так – ні) на запитання, що стосуються змісту тексту;
- знаходження в тексті відповідей на запитання;
- тести для вибору правильної відповіді з кількох запропонованих варіантів.

При цьому можна охопити його всі деталі тексту або зосередитись лише на виявленні основних моментів.

Третій рівень контролю розуміння тексту передбачає його осмислення, виявлення особливостей організації слів у художньому творі.

На четвертому рівні перевіряють вміння виділяти основний смисл тексту, сформулювати його ідею [3: 52].

Робота з лексичним і граматичним матеріалом передбачає закріплення у свідомості слухача значень нових слів, граматичних форм і подальший розвиток мовлення.

У цій статті запропоновано систему вправ, розроблених на основі уривка новели „Дитинство” з роману Юрія Яновського „Вершники”. Комплекс завдань опрацьовано як допоміжний матеріал для навчання читання як виду мовленнєвої діяльності на заняттях із чужоземцями, які вивчають українську мову на основному етапі.

ДОТЕКСТОВІ ВПРАВИ

1. Що Ви знаєте про період 20–30-х років ХХ століття в українській історії та культурі?

2. Назвіть представників української інтелектуальної еліти того часу.

3. Яких українських письменників цього періоду Ви знаєте?

4. Що Вам відомо про творчість Юрія Яновського?

5. Яка особливість роману Ю. Яновського „Вершники”?

6. Ознайомтесь з поданими нижче словами та стійкими сполученнями слів і з'ясуйте їхнє значення за словником:

Лаяти, дражити, притулити, хутенко, наздоганяти, жорстокий,

заюшений, нетверезість, гостинці, розговіння, свячений, п'яничка, скибочка, котиться, затятий, клятий, кошлатий, Великдень, соплій, паска, крашанка, гойдатись, гойдалка, крихта, кажан, царина, піп, кадило, півча, криниця, колодязь, зело, зозуля, кувати (закувати), неврожай, роса, чередники, чабани, поститися, умовити, зачіпати (зачепити), товар (худоба), простувати (попростувати), розступатися, обрії, кучерявий; блискати очима, бути за напасть.

7. З поданого переліку нових слів виберіть дієслова й провідмінійте їх.

ПРИТЕКСТОВІ ВПРАВИ

1. Прочитайте уривок із новели „Дитинство”, яка є однією з восьми новел роману „Вершники” Юрія Яновського.
2. Зверніть увагу на наголошування виділених у тексті слів.

ДИТИНСТВО

Данилко знаходив батька й вів додому, *дорóгою* він *лiяв* його всіма словами, які чув од мами, а Ригор ішов, *намагаючись* іти рівно, і плакав усю дорогу. *Дéчий* хлопці дражнили Данилка таким батьком, та Данилко, притуливши батька до чийхось воріт, *хутéнько* наздоганяв хлопців і розпочинав жорстоку баталію, бився сам проти кількох і повертав до батька заюшений кров'ю, з подертою сорочиною, проте *перемóжний*, примусивши поважати нетверезість свого батька й віднявши для повноти перемоги *великóдні* гостинці у розгромленого ворога.

У хаті сиділа коло столу мати й сидів прадід, на столі *розговiння*, суворо й урочисто подавала мати батькові *свiячéний* хліб, і п'яничка нарізав його хрестом і скибочками як господар дому і роздавав родині. У матері по кам'яному обличчю котились сльози й падали на хліб. Данилко сидів затятий і клятий після битви за честь роду, прадід Данило блискав очима з-під *кошлáтих* брів, і Великдень був Данилкові за *напáсть*, бо стільки баталій, скільки одбував він цього великого весняного свята, вистачило б нашому хлопцеві на *цiлий* рік. Данилко віднімав у багатих соплів паску й *крiшáнки*, за нейтралітет гойдався на чужих гойдалках, годував *мишiй* свяченими крихтами і придивлявся, як саме миші перетворюються через цей гріх на летючих кажанів.

Тоді святити царини, і золоті попи вимахували кадилами, а Данилко був у півчій, „як випадуть у травні три дощі добрих, то дадуть хліба на три роки”, і святити криниці й колодязі, *зелó* й воду, примічали, коли зозуля закує – щоб не на голе дерево, бо буде *неврожáй*, цілющу для очей збирали в пляшечку Юрієву росу, чередники й чабани *пóстiлися* цього дня, щоб умовити *самóго* Юра, бо вовк уважається за його святу собаку й не зачепить тоді товару, і місяць травень надходив, і зацвітав щедро густий степ.

І ось Данилко з прадідом Данилом вийшли з *селá*, попростували в степ, просто на південь, перед ними розступилася голуба *далинá*, вирости на південному обрії над далеким морем прекучеряві хмарки, мов *крайсвiтний* вишневий розквітлий сад.

ПІСЛЯТЕКСТОВІ ВПРАВИ

Вправи на розуміння прочитаного тексту

1. Яким було дитинство головного персонажа новели? Аргументуйте свою відповідь, використовуючи цитати з твору.
2. Про святкування якого християнського свята йдеться у тексті?
3. Які традиційні українські звичаї святкування згадано в цьому уривку?

4. Як звали чоловіків трьох поколінь у родині степовиків? Про що це свідчить?

5. Розкажіть, якими були сімейні стосунки в цій родині.
6. Які народні прикмети описано в цьому уривку?
7. Хто з персонажів новели викликає у Вас симпатію? Чому?
8. Опишіть, яким Ви уявляєте собі головного персонажа Данилка.
9. Як Ви розумієте висловлювання „битва за честь роду”?
10. Які емоції викликав у Вас прочитаний уривок?
11. Намалюйте родинне дерево Данилка.
12. Доповніть речення:

Зразок: *Хлопці дразнили Данилка батьком.*

Данилковими трофеями у бійках були ...

До великоднього столу в хаті сідали ...

На Святого Юрія збирали ...

Неврожай буде тоді, коли зозуля закує ...

Чередники і чабани постилися для того, щоб ...

Святою собакою Святого Юрія вважають ...

13. Погодьтеся з такими висловлюваннями або заперечте їх:

<i>Данилко був розбишакою.</i>	Н
<i>Господарем дому в родині був прадід.</i>	
<i>Найбільше бійок Данилкові довелося відбутися на Великдень.</i>	
<i>Травневі дощі – на добрий врожай хліба.</i>	
<i>Кошлаті брови мав батько Данилка.</i>	
<i>На Великдень Данилко йшов з батьком у степ.</i>	
<i>Юрієва роса цілюща для очей.</i>	
<i>Данилко роздавав хлопцям паску і крашанки.</i>	
<i>Коли годувати мишей священними крихтами, то вони перетворюються на кажанів.</i>	

14. Перекажіть текст уривка, конкретизуючи такі основні тези розповіді:

Авторитет батька в родині.

Боротьба малолітнього сина за гідність батька.

Любов сина до батька, незважаючи на його вади.

Зображення єдності родини.

Роль прадіда в сім'ї.

Страждання матері.

Опис Великодніх традицій.

Народні традиції, звичаї та обряди.

Зв'язок Данилка з прадідом.

Лексичні та граматичні вправи

1. Підкресліть нові слова в 2, 5 та 7-му реченнях.

2. Прочитайте вголос подані слова:

скибочці, сопліїв, пляшечці, цілющий, перетворюються

Знайдіть ці слова в тексті.

3. Доберіть синоніми до поданих слів:

<i>лягти</i>	сварити
<i>хутенько</i>	

<i>баталія</i>	
<i>пін</i>	
<i>простувати</i>	
<i>умовляти</i>	

4. Відшукайте назви тварин і птахів, які є в тексті. Запишіть їх в алфавітному порядку.

5. Які назви людей за професією чи сферою занять вжито в уривку? Розкажіть, що входить до обов'язків людей цих професій.

6. Знайдіть відповідність між словами першого й другого стовпчиків:

вовк	вити
<i>собака</i>	<i>шкребтися</i>
<i>миша</i>	<i>кувати</i>
<i>зозуля</i>	<i>тьохкати</i>
<i>соловей</i>	<i>гавкати</i>

7. Самостійно складіть таблицю, у якій у першому стовпчику було б записано назви тварин, яких ви знаєте, а в другому – звуконаслідувальні слова, пов'язані з ними.

зозуля	ку-ку

8. Випишіть із тексту словосполучення з числівником три і провідмінійте їх.

9. Випишіть із тексту власні імена людей, провідмінійте їх та складіть з ними речення. Довідайтеся більше про ці імена, скориставшись словником „Власні імена людей” Л. Скрипник та Н. Дзятківської.

10. З'ясуйте, від яких слів і яким способом утворились подані нижче слова:

Дитинство, дечий, Данилко, хуленько, сорочинка, прадід, Великдень.

11. Поясніть значення підкреслених слів:

У матері по кам'яному обличчю котились сльози і падали на хліб.

І місяць травень надходив.

Прадід Данило блискав очима з-під кошлатих брів.

12. Знайдіть у реченні спільнокореневі слова, запишіть їх парами, поясніть відмінності у значенні:

І ось Данилко з прадідом Данилом вийшли з села, попростували в степ, просто на південь, перед ними розступилась голуба даліна, вирости на південному обрії над далеким морем прекучеряві хмарки, мов крайсвітній вишневий розквітлий сад.

Зразок: *Данило, Данилко.*

13. З'ясуйте, яке із поданих слів використовується для характеристики зовнішності людини, а яке для відображення внутрішніх властивостей:

Заошений, затятий.

Складіть із ними речення.

14. Доберіть антоніми до поданих слів:

<i>багатий</i>	<i>бідний</i>
<i>рівно</i>	
<i>плакати</i>	
<i>південь</i>	
<i>хутко</i>	
<i>щедрий</i>	
<i>перемога</i>	
<i>густий</i>	
<i>урочисто</i>	
<i>надходити</i>	

15. Знайдіть у тлумачному словнику слова, випишіть їхнє значення, звернувши увагу на спеціальні позначки при них (розм., заст., зневажл.) :

Піп, зело, п'яничка.

16. Підкресліть у тексті дієслова минулого часу.

17. Зверніть увагу на керування таких українських дієслів:

дражнити (ким?) *батьком*

дражнити (кого?) *Данилка*

сидіти (де?) *коло столу; за столом*

Складіть із ними речення.

18. Вставте пропущені букви:

Пов...рたв до батька; под...рた сорочина; в...ликодні гостинці; в...ликого в...сняного свята; пер...творюються на л...тючих кажанів; святили кр...ниці; пр...кучеряві хмарки.

19. Упізнайте й запишіть слова, значення яких подано нижче:

Зразок: ***Нічний ссавець із широкими крилами, утвореними перетинками між довгими пальцями ніг*** (кажан).

Дрібненька частинка, шматочок, грудочка чого-небудь; переважно хліба.

Відрізаний ножем великий плоский шматок чого-небудь їстівного (хліба, кавуна і т. ін.).

Служитель релігійного культу в православній церкві, який здійснює богослужіння.

Крихта, піп, кажан, скиба (скибка, скибочка).

20. З'ясуйте різницю в значенні слів *ка́жем і кажéм*. (кажéм – зростання ринкової вартості акцій порівняно з їхньою номінальною ціною). Зверніть увагу на функцію українського наголосу в розмежуванні значень слів. Запропонуйте свої приклади, у яких наголос виконував би смислорозрізнявальну функцію.

21. Визначте значення слів за значенням словотворчих елементів:

Чийсь, сорочинка, прекучерявий, скибочка, чередник, неврожай.

22. Згрупуйте подані слова за частинами мови:

Зразок: *три, кілька*

Рівно, кілька, великодній, гостинець, суворо, господар, кам'яний, котитись, падати, гойдалка, три, голубий, розквітлий, вимахувати, далеко.

23. Запишіть слова з тексту за викладачем, який диктує:

Святий, кам'яний, Великдень, гостинці, переможний, прекучерявий, розквітлий, розступитись, хрестом, зозуля.

24. Трансформуйте складні висловлювання у кілька простих:

Притуливши батька до чийхось воріт, Данилко хутенько наздоганяв хлопців і розпочинав жорстоку баталію.

Данило годував мишею свяченими крихтами і придивлявся, як саме миші перетворюються через цей гріх на летючих кажанів.

25. Вставте в речення пропущені дієслова у формі минулого часу, використовуючи слова із довідки:

Зразок: **Данилко вів батька додому.**

Хлопці Данилка таким батьком.

Мати батькові свячений хліб.

Данилко на чужих гойдалках.

Миші на летючих кажанів.

Попи криниці та колодязі.

Вовк за святу собаку Святого Юрія.

Довідка: подавати, вважатися, вести, дражнити, гойдатися, святити, перетворюватися.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Вставте відповідні слова, утворюючи словосполучення, а потім запишіть їх у складі речень:

Зразок: **Свячений хліб**

Святий Миколай

Свячений – святий

..... яйце

..... собака

Мати подавала батькові хліб.

Над Данилковим ліжком висіла ікона Миколая.

Сніданок на Великдень розпочинали зі яйця.

Вовк вважається за собаку Юра.

Травневий – трав'яний

доц

килим

свято

чай

Степ був мов килим.

доц – на добрий урожай.

День Святого Юрія – це свято.

Замість кави я часто п'ю чай.

2. Виберіть потрібний прийменник (**в, на, по**) і вставте його в речення:
Зразок: **Мати викладає на стіл крашанки, паску, свячений сир та масло.**

..... її обличчю котилися сльози і падали хліб.

Великодніх пригод вистачало Данилкові цілий рік.

Данилко з прадідом попростували степ.

Зозуля кує голе дерево – буде неврожай.

Збирали цілющу Юрієву росу пляшечку.

Кучеряві хмарки пливли весняному небі.

Густий степ зацвітав щедро травні.

3. Виділіть корінь і суфікс у таких словах:

Зразок: **Данил+к(о)**

Данилко, хутенько, сорочина, скибочка, летючий, вишневий, весняний.

4. Доберіть до іменників з першого стовпчика відповідні прикметники з

другого стовпчика. Запишіть утворені словосполучення.

<i>хмарка</i>	<i>кучерявий</i>
<i>гостинець</i>	<i>цілющий</i>
<i>роса</i>	<i>вишневий</i>
<i>сльоза</i>	<i>великодній</i>
<i>сад</i>	<i>гіркий</i>

5. Допишіть пари за зразком.

Зразок: **рівно – рівний**

хуленько –

суворо –

урочисто –

щедро –

6. Поставте слова з дужок у потрібній формі.

Зразок: **Данилко хуленько наздоганяв хлопців.**

У хаті сиділа коло (стіл) мати і прадід.

Батько нарізав свячений хліб скибочками і роздавав (родина)

Данилко гойдався на чужих (гойдалка)

Данилко з (прадід) Данилом попростували в степ.

7. Знайдіть у тексті шість помилок, пов'язаних з перекручуванням змісту новели „Дитинство”.

Данилко вів батька додому і плакав усю дорогу. Хлопці дражнили Данилка, і батько мусів заступатися за сина. Коло святкового столу сиділа вся родина, і прадід як найстарший з роду нарізав свячений хліб. Данилко найбільше любив Великдень, бо можна було роздавати паску і крашанки. Данилко годував мишею свяченими крихтами і дивився, як вони перетворюються на кажанів. Потім попи святили воду, криниці й гойдалки.

8. Поміркуйте і складіть розповідь, яка б починалася такими словами:

Травень надходив, і ...

Вони попростували на південь ...

Через цей гріх ...

9. Подивіться в календар і скажіть, на котре число в цьому році припало святкування Великодня. Розкажіть, як Ви провели цей день.

-
1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2001. – 1440 с.
 2. Гиниатуллин И.А., Левитан К. М Обучение чтению на иностранных языках в старших классах. – Свердловск: Свердл. гос. пед ин-т, 1972. – 62 с.
 3. Журавлева Л.С., Зиновьева М.Д. Обучение чтению (на материале художественных текстов). – М.: Рус. яз., 1988. – 152 с.
 4. Тарнопольський О.Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти: Навч. посібник. – К.: Інкос, 2006. – 248 с.
 5. Яновський Ю.І. Твори: В 5 т. – К.: Дніпро, 1983. – Т. 2. – 424 с.

**FICTION WORKS AS DIDACTIC TEXTS FOR READING AT THE
LESSONS WITH FOREIGNERS AND THE SYSTEM OF EXERCISES FOR
TEACHING READING AS A TYPE OF SPEECH ACTIVITY
(based on the short story „CHILDHOOD” from the novel „RIDERS” by
Yuriy Yanovskiy)**

Iryna Protsyk

*Ivan Franko National University of L'viv,
Department of Applied Linguistic,
1/233, Universitets'ka St., 79001 Lviv, Ukraine
phone: (032) 239 43 55*

The article shows the system of the exercises for teaching reading as a type of speech activity at the lessons with foreigners worked out on the basis of the short story „Childhood” from the novel „Riders” by Yuriy Yanovskiy.

Key words: methodology of teaching the Ukrainian language as a foreign, reading as a type of speech activity, pre-reading exercises, while-reading exercises, after-reading exercises.

**ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ КАК УЧЕБНЫЕ ТЕКСТЫ
ДЛЯ ЧТЕНИЯ НА ЗАНЯТИЯХ С ИНОСТРАНЦАМИ И СИСТЕМА
УПРАЖНЕНИЙ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ ЧТЕНИЮ
КАК ВИДА РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
(на материале новеллы „ДЕТСТВО” из романа Юрия Яновского
„ВСАДНИКИ”)**

Ирина Процик

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра украинского прикладного языкознания,
ул. Университетская, 1/233, 79001 Львов, Украина
тел.: (032) 239 43 55*

Предлагается система упражнений для обучения чтению как вида речевой деятельности на занятиях с иностранцами, разработанная на материале отрывка новеллы „Детство” из романа Юрия Яновского „Всадники”.

Ключевые слова: методика изучения украинского языка как иностранного, чтение как вид речевой деятельности, дотекстовые, притекстовые и послетекстовые упражнения.

Стаття надійшла до редколегії 10.02.2010

Прийнято до друку 12.04.2010